

JYX

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Impola, Petteri

Title: Valpurina raastuvassa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Impola, 2020

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Impola, P. (2020, 06.05.2020). Valpurina raastuvassa. What the Hela?.
<https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/hela/ajankohtaista/blogi/aikasemmat-blogitekstit/valpurina-raastuvassa>

06.05.2020

Valpurina raastuvassa

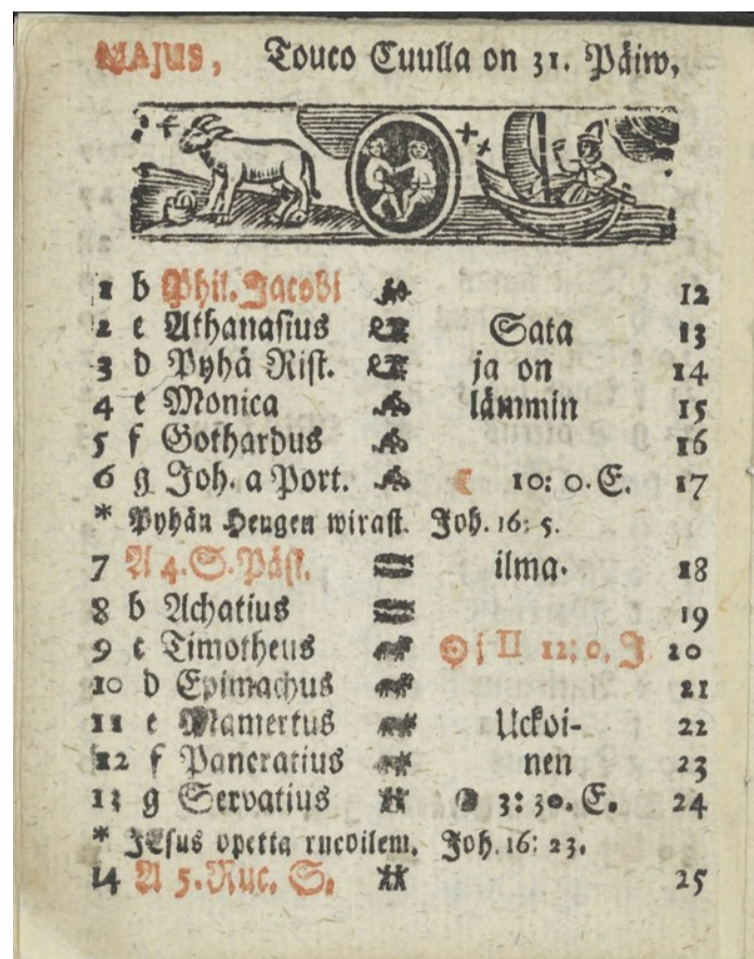

Petteri Impola

Nykyvappu on seostunut säätyläistön, kaupunkilaisten ja ylioppilaiden juhlinnasta, pappiloiden vappukalaaseista, 1800-luvulla virinneestä työväen juhlasta ja erilaisista marsseista, toisaalta maaseudun vanhoista hela- eli toukojuhlan perinteistä karja- ja kylvötaikoineen sekä helavalkeineen. Näistä jälkimmäiseen kietoutuu myös vapputulien germaaninen perinne, johon kirkollisessa yhteydessä liitettiin hyvän ja pahan taistelu. Siinä noidat lensivät sapattiin huhtikuun viimeisen ja toukokuun ensimmäisen päivän välisenä valpurinyönä.

Vappu on outolintu juhlapäivien joukossa siksikin, että nykyään se ei ole kirkollinen juhlapyhä, vaikka sillä on kansanomaisten uskomusten lisäksi pyhimystausta. Ruotsissa on jo keskiajalla

vietetty toukokuun ensimmäisenä päivänä valpurinmessua vuonna 779 kuolleen ja sittemmin katoliseksi pyhimykseksi julistetun [Valburg/Walburga](#)-abbedissan muistopäivänä. Siksi päivä on nykyään Valpurin ja Vapun nimipäivä.

1800-luvulle asti [almanakoissa](#) 1.5. oli ensisijaisesti apostolien Philippi ja Jacobi muisto- ja nimipäivä. Walborg oli kirjoitettu näiden perään sulkuihin, mikäli tilaa riitti. Nicolaus Hasselbomin laatimassa vuoden 1732 almanakassa tilaa ei ollut. Kuva: [Kansalliskirjasto](#).

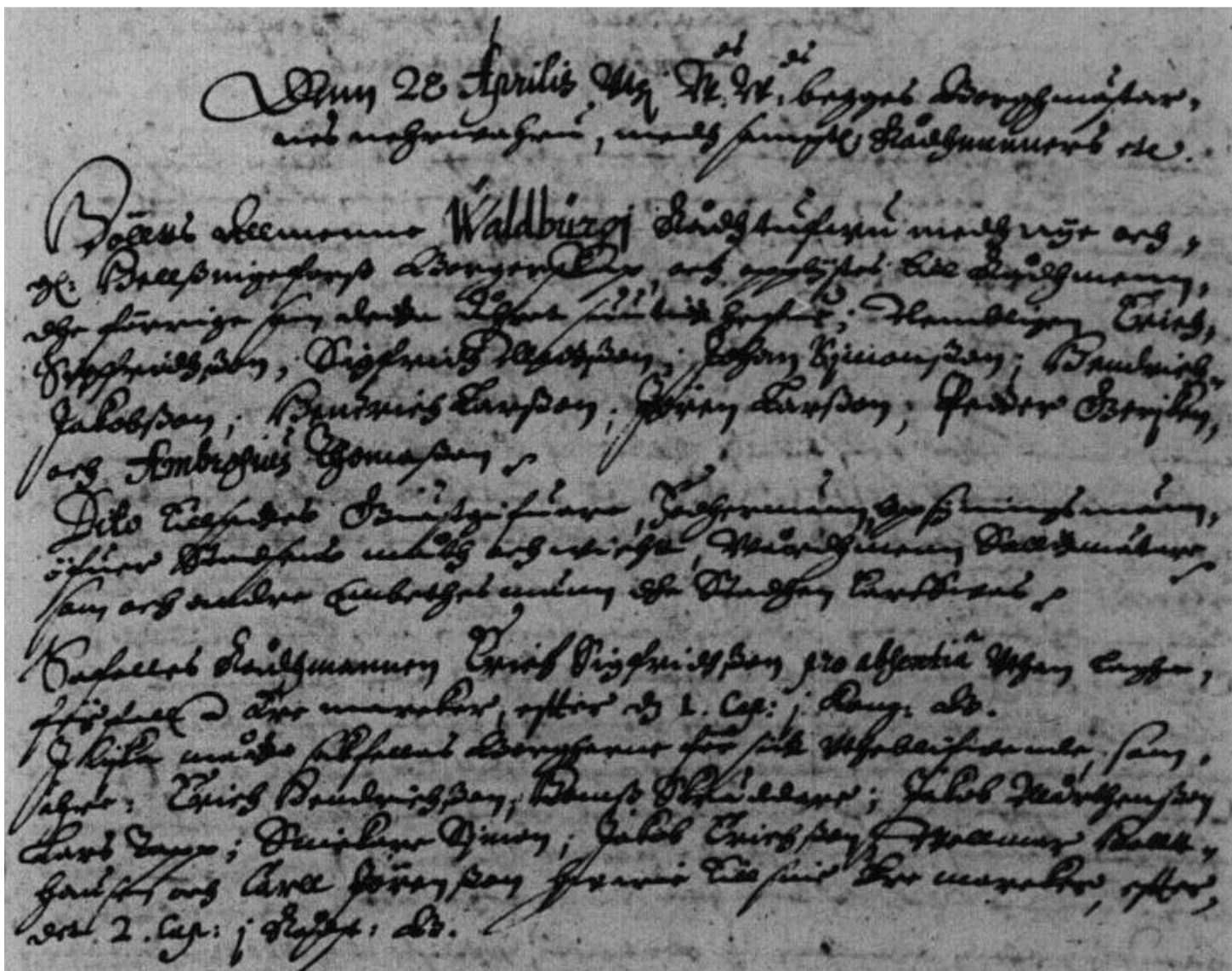
Kaikkia vappuperinteitä yhdistää ikaikainen kevään juhlinta, kesän voitto taistelussa talvea vastaan. Harva kuitenkaan muistaa vapunajan merkitystä kaupunki- ja hallintolaitoksen kehitykselle. Siinä missä nykyvappuna raastupaani voi päätyä lähinnä juhlinnan äityessä turhan kiivaaksi, oli menneinä vuosisatoina yleisiin raastuvankokouksiin raahautuminen valpurina kunnialliselle porvarille normaalia ja sakon uhalla jopa välttämätöntä.

Valpurinmessu ja yleinen raastuvankokous

Keskiajalta lähtien Ruotsin kaupunkien porvaristo kokoontui kuulemaan kuninkaallisia julistuksia ja neuvottelemaan kaupungin hallinnosta yleisiin raastuvankokouksiin. Niistä tärkein pidettiin kaupunginlain määräämänä valpurinmessun tienoilla. Valpurinkokous oli vakiintunut 1600-luvulla, mutta sen ajankohta vaihteli kaupungeittain ja vuosittain useitakin päiviä ennen tai jälkeen valpurinmessun. Lisäksi yleisiä raastuvankokouksia järjestettiin aina tarvittaessa. Valpurina paitsi maksettiin verot ja tarkastettiin kaupungin tilit, myös julkistettiin raastuvanoikeuden ja kaupungin hallintoelimen maistraatin kokoonpano.

Osana Ruotsin suurvaltakehitystä kruunun intressinä oli tukea kaupungeja ja tehostaa niiden hallintoa ja taloutta. Jo keskiaikaisessa kaupunginlaissa oli pormestarien ja raatimiesten lisäksi määrätty useita luottamustoimia. Vuoden 1619 vahvistamattomassa kaupunkihallintosäännössä toimihenkilöiden määrää kasvatettiin. Siinä missä maaseudun vuodenkierrossa rengit ja piijat vaihtoivat isäntätalooan syksyn taittuessa talveen, oli kaupunkien toimihenkilöille valpurinkokous vaaleineen pääasiallinen toimikauden alkamiskohta.

Helsingissä vuoden 1655 yleinen valpurinkokous pidettiin 28. huhtikuuta, jolloin "tuli neuvotelluksi kaupungin tarvittavista virkamiehistä lain ja vanhojen tapojen/käytänteiden mukaisesti". Tämän jälkeen nimettiin muun muassa raatimiehet, oltermannit, kaupunginvahdit, mittojen ja painojen tarkastusmiehet, silta- ja torivouti, vahtimestari, majatalonpitäjät, krouvarit, rehumiehet, oluenpanon valvojat, kaupungin kalastaja, terväräkäri, tornivahdit ja paimenet. Kaupunkiin valittiin 1600-luvun mittaan myös esimerkiksi kaupunginvouteja ja -viskaaleja, laitonta kauppaa valvovia ratsastajia sekä kämnerinoikeuden edustajia. Näin valpurinkokousten merkinnät tuomiokirjoissa kuvastavat Helsinginkin kokoisen, vain noin tuhannen asukkaan, kaupungin hallinnon ammattimaistumista ja virkamiehitymistä.

Kaupunginkirjuri Hemming Gaddin tyylinäyte Helsingin yleisen valpurin raastuvankokouksen (Allmenne Waldburgi Rådstufwu) 28.4.1645 kirjaamisesta. Käsiäla oli huoliteltua, mutta keskivaiheilla hän ainoastaan mainitsee toimet, joihin kaupunkilaisia valittiin, muttei nimeä heitä. Kuva: Kansallisarkisto.

Porvaristoa jouduttiin kuitenkin muistuttamaan yleisistä raastuvankokouksista. Esimerkiksi Helsingin valpurinkokouksessa 1645 poissa ollutta raatimies Erich Sigfridhssonia ja hänen peräänsä liutaa tulematta jättäneistä porvareista sakotettiin. Etenkään alimpia, usein vaivalloisia mutta vähäpalkkaisia toimia ei otettu kovin innolla vastaan ja niitä kierrätettiin vuorotellen. Erilaisissa tarkastus- ja valvontatoimissa muiden laittomuuksia penkoessa saattoi myös altistua väkivallalle. Toisaalta alempien virkojen hoitaminen menestyksekkäästi oli osalle oiva sosiaalisen nousun väylä, ja jotkut harjoittivat niiden ohessa vieläpä asianajoa.

Kaupunginkirjurit syynissä

Siinä missä valpurina voitiin valita luotettuja henkilöitä kaupungin virkoihin ja luottamustoimiin, oli se samalla kelpo tilaisuus erottaa epäkelvot, laiskat, juopot tai muuten töppäilleet ja luottamuksensa menettäneet. Samassa vuoden 1655 valpurinkokouksessa Helsingissä valittiin uusi kaupunginkirjuri, joka oli raadin ulkopuolisista virkamiehistä tärkein. Kaupunginkirjurin eli -sihteerin vastuulla oli raastuvanoikeuden pöytäkirjojen sekä monien muiden tärkeiden asiakirjojen, luetteloiden ja vekselien laadinta ja säilytys, toisinaan muun muassa kaupungin sinetin hallussapito ja rahastonhoitajan tehtävät.

Kaupunginkirjurin kasvavasta merkityksestä johtuen helsinkiläiset eivät olleet tyytyväisiä yli kymmenen vuotta virkaa hoitaneeseen [Hemming Gaddiin](#). Hän oli tunnettu juopottelija ja suunsoittaja. Lokakuussa 1648 krouvissa olkihattua käyttäneen entisen voudin Oloff Joenssonin pilkkaaminen yleiseksi narriksi sai tämän puukottamaan Gaddin lähes hengiltä. Myöhemmin Gaddin pahoinpitelivät eri ryyppäjäisten yhteydessä välskäri Lorentz Greek tinatuopilla ja korpraali Hans Thomasson sunnuntaisaarnan jälkeen. Toisaalta Gadd sai lopulta merkittävien saksalaistaustaisten Stockmannin kauppiasveljesten luottamuksen, edusti kaupunkia vuoden 1649 valtiopäivillä ja sijaisti kauppapormestari Frantz Stockmannia raastuvanoikeudessa kesällä 1650. Viimeinen pisara oli kuitenkin helmikuussa 1655 humalaisen Gaddin ilkeä sanallinen rähäkointi, jota maistraatti pakeni ulos raastuvasta. Silti hänelle annettiin aikaa ryhdistäytyä. Tästä huolimatta jo valpurinkokouksessa Gadd erotettiin ja hänen tilalleen kaupunginkirjurin valan vannoi [Erik \(Ericus\) Svenonius](#).

Handwritten Latin text in cursive script, likely a resignation or official record from the 17th century. The text is dense and difficult to read due to the cursive style.

Uuden kaupunginkirjurin Erik Svenoniuksen tilaa vievällä käsiällä kirjatut perusteet Gaddin erottamiselle. Gadd oli ilman aiheellista perustetta ollut puoli vuotta pois raastuvasta eikä ollut hoitanut virkansa velvollisuuksia (sin embetes plicht). Kuva: Kansallisarkisto.

Oliko Svenonius Gaddia pätevämpi? Tätä on vaikea sanoa ainakaan raastuvanistuntojen kirjauksista tiiviine erotus- ja nimeämisperusteineen – etenkin kun vuoden 1655 pöytäkirjan kriittiset sanavalinnat Gaddia koskien olivat jo uuden kaupunginkirjurin kirjaamia. Molemmilla herroilla oli kaupunginkirjurien joukossa yleistynyt ylioppilastausta. Uppsalassa, Tartossa ja viimeksi Turun akatemiassa opiskellut Gadd osoitti oppineisuuttaan käyttämällä huomattavan paljon latinismeja ja kirjoittamalla selkeää, suoraan rivitettyä käsialaa. Oikeustapausten kirjaaminen oli rakenteellisesti ja kielellisesti loogista. Toisaalta Svenoniuksen puhtaaksikirjoittamat tuomiokirjat olivat lähes tuplaten pidempiä kuin Gaddilla keskimäärin. Onkin siis epäselvää, oliko Gaddin laatimien tuomiokirjojen suppeuden syynä oikeustapausten laiska kirjaaminen, jopa joidenkin kirjaamatta jättäminen, vai oliko kyse vain käsialan ja kielenkäytön tiivyydestä. Svenoniuksen käsiala oli huomattavasti suurempaa, mikä selitti osaltaan tuomiokirjojen mitan kasvamista. Toisaalta jo ensimmäisenä vuotenaan hän kirjasi ylipäättään oikeustapauksia runsaammin.

Henkilökysymysten lisäksi raastuvankokousten nimityksiin kietoutui ”paikallispolitiikka” sekä kaupunkiyhteisön ja kruunun – välillä ristiriitaiset – intressit. Kaupunkihallinnon byrokratisoituminen lisäsi kaupunginkirjurien työmäärää ja vastuuta. Samalla se lisäsi kiinnostusta heitä kohtaan. Esimerkiksi vuonna 1672 valtakunnandrotsi Pietari Brahe ehdotti omaa suosikkiaan Helsingin kaupunginkirjuriksi, mutta valituksi tuli ”kaupungin oma poika” [Johan Laurentz](#), koska Brahen suositus myöhästyi.

Kaupunginkirjurien toimijuuden ja kielenkäytön tutkiminen edellyttää näin ollen historiantutkimuksen ja kielitieteiden yhdistämistä, jolloin on mahdollista tutkia kaupunginkirjureita virkamiehinä mutta samalla paikallisyhteisöjensä kieliasiantuntijoina. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi tuomiokirjojen sanaston systemaattista kielellistä läpikäymistä ja sen suhteuttamista kaupunkien erilaisiin historiallisiin konteksteihin.

Kaupunginkirjureita on ymmärrettävä yhä syvällisemmin oman aikansa kielenkäyttäjinä siksikin, että he kuuluivat siihen harvojen joukkoon, joiden tuottamia aineistoja on ylipäätään säilynyt. Esimerkiksi 1600-luvun kaupunkien nykyiseen verrattuna varsin erilaista valpuria olisi lähes mahdoton ymmärtää ilman heidän sulkakyniensä jättämiä jälkiä.

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija historian ja etnologian laitoksella. Hän on myös tutkijana Koneen Säätiön rahoittamassa 1600-luvun kaupunginkirjureiden toimijuutta ja kielenkäyttöä tutkivassa Kaski-hankkeessa.

Keskeisimmät lähteet ja kirjallisuus:

- Kansallisarkisto. Helsingin raastuvanoikeuden renovoidut tuomiokirjat 1623–1700, etenkin b:2 28.4.1645, 31.10.1645; g:2 25.10.1651, 28.6.1652, 24.7.1652, 12.2.1655, 28.4.1655; g:4 16.3.1672, 28–29.
- Aalto, Seppo (2016). Kauppiaita ja laivanvarustajia. Helsinkiläisten elämä Ruotsin aikana 1550–1809. Siltala.
- Halila, Aimo (1942). Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla, 1. Historiallisia tutkimuksia 28. SHS.
- Impola, Petteri (2019). The Agency and Practical Learning of a Lay Advocate in Seventeenth-Century Helsinki: The Case of Gabriel Abrahamsson. Mia Korpiola (Ed.) Legal Literacy in Premodern European Societies. Palgrave Macmillan, 89–118.
- Impola, Petteri, Petri Karonen & Harry Lönnroth (julk. 2020). Språkbruk i svenska städer under tidigmodern tid: ny metod för att analysera ordförrådet i domböcker från 1600-talet. Historisk Tidskrift för Finland, 3.
- Karonen, Petri (1995). "Raastuvassa tavataan". Suomen kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitoksen toimintaa ja virkamiehiä suurvalta-aikana. Studia historica Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopisto.
- Suolahti, Eino E. (1950). Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. Helsingin kaupungin historia, 1 osa. SKS, 275–437.
- Vilkuna, Kustaa (2010). Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen. 26. painos. Otava.